

JEOPOLİTİK VE TÜRKİYE

Doç.Dr.Sait Yılmaz*

Türk tarihinin jeopolitik eksenini özetlersek, karşımıza çıkan manzara şudur; ilk bin yılda Türk tarihinin ana eksenini Asya'da dönmüş, ikinci bin yılda özellikle Osmanlı ile üç kıtaya yayılmasına rağmen, jeopolitik yayılmanın sıklet merkezini Avrupa oluşturmuştur. Türkiye jeopolitik verileri dikkate almadan, günlük heves ve çıkarlarla ulusal, bölgesel ve evrensel politikalarını şekillendirilemez. Tehditlere de fırsatlara da açık olan Türk coğrafyasında var olmak ile yok olmak aynı mesafededir. Bunun temel nedeni Türklerin küresel ve büyük güç merkezleri arasına sıkışması, onların politikalarının bazen hareket noktası bazen hedefi olmasıdır. Tarih boyunca Türk coğrafyasındaki iç sorunlar dış güçler tarafından istismar aracı olarak kullanıldığından ve gelişmesinin önüne geçildiğinden yeni bir jeokültürel ve jeoekonomik strateji ihtiyacı vardır. Yeni bir Türk uygarlığı yaratabilmek için jeopolitiği, jeoekonomiyi, jeokültürü ve jeostratejiyi tarihsel bir eksenle yeniden yorumlamalıyız. Bu makalede Türk jeopolitiğini tarihsel süzgeçten geçirerek, bugüne getirecek ve yapılması gerekenlere ışık tutacağız.

1. Türk Tarihi Boyunca Jeopolitik

Türklerin resmi tarihi M.Ö. 318 tarihinde Hun İmparatorluğu'nun kuruluşu ile başlamaktadır. Arkeolojik buluntulara göre Türkçenin tarihi M.Ö.15.000'lere kadar geri gitmektedir. Çin kayıtlarına göre Türklerin anavatanı Altay dağları ve çevresi idi. Orta Asya bozkırlarını dolduran ve anadilleri Türkçe olan yüzlerce boydan yalnızca bir tanesinin adı 'Türk' idi. Gök-Türk İmparatorluğu zamanında tüm Türk boyları 'Türk' adı altında birleşti. Türkler, nüfus artışının sebep olduğu kıtlık, kabileler arası çatışmalar ve Çin tehlikesi yüzünden Batı yönünde ilerlediler. Orta Asya (Türkistan) Türklerin atayurdu; Anadolu, Kafkaslar ve Balkanlar anayurdu oldu. 8. yüzyılın başlarından itibaren Türkler üç büyük olgu ile aynı zamanda baş etmek zorunda idi; kitle halinde göç, göç yapılan bölgede devlet kurmak ve bunun için savaşmak. Çin İmparatorluğu karşısında tedrici, fakat kesin bir yenilgiye uğrayarak, Göktürkler dönemi sonunda Batıya doğru itilen Türkler, Karahanlı ve Gazneliler ile Türkistan-Hindistan-İran üçgeninde hâkimiyet kurdular. Talas Savaşı'ndan (751) sonra Türklerin İslamiyet'e geçişi hızlandı ve M.S. 900 yıllarından sonra İslamiyet Türkler arasında tamamen yaygınlaştı.

Orta Asya'da hâkimiyetini kaybeden Hun boyları, Kazakistan bozkırlarında toplandıktan sonra 350 yılından başlayarak 375 yılında Avrupa'ya inmişlerdir. Bu göç Avrupa ve dünya tarihi açısından çok önemli olan 'Kavimler Göçü'nü tetiklemiş ve Hunların önüne kattığı kavimler tüm Avrupa'da dengeleri değiştirmiş, etnik kaynaşmalar sonucu bugünkü Avrupa milletlerinin temeli atılmıştır. Atilla döneminde (M.S.434-453) Avrupa Hun İmparatorluğu (bugünkü) Kafkaslardan Fransa ve Danimarka'ya kadar geniş bir alanı kaplamakla beraber, nüfus olarak bağlı yabancı kavimler çoğunluktadır. Hunları; 6. yüzyıl ortalarında Avarlar, 7. yüzyılda Bulgarlar, 7. yüzyılın son yarısında Peçenekler, 9.-11. yüzyıllar arasında Oğuzlar, Kıpçaklar izleyerek Orta Avrupa ve Balkanlarda Türk hâkimiyetini devam ettirmiştir. 558 yılında kurulan Hazar Devleti, dönemin en gelişmiş ve medeni devleti olarak iç karışıklıklar nedeni ile 882 yılında ortadan kalkarken Macarlara ve bölgedeki diğer halklara karışarak erimişler, geriye onların uzantılarından Astrahan Hanlığı ile bugünkü Çuvaş Özerk Cumhuriyeti ve az sayıda Kırım Türkleri kalmıştır. 1040'lardan itibaren Oğuzların baskısı ile yurtlarını terk ederek Edirne'ye ulaşan Peçenekler burada diğer bir Türk boyu olan Kıpçaklar ile ittifak yapan Doğu Roma/Bizans'a yenilerek

bağımsızlıklarını kaybettikten sonra Bulgarlar, Kumanlar ve Macarlar içinde erimişlerdir¹.1240'larda Moğollardan kaçan Kıpçaklar Macaristan'a yerleşmişler ve burada erimişlerdir.

İkinci binyıla girerken yaşanan gelişmeler, Türklerin 1000 ile 2000 yılları arasındaki jeopolitik çerçevelerini belirlemiştir. Oğuz Türklerinin önemli bir bölümü için hedef batıya, Avrupa'ya ilerleyerek, Avrupa kıtası üzerinde hâkimiyet kurmak olmuştur. Öte yandan, Asya'da kalan Türkler için doğuda Çin, batıda Osmanlı, güneyde Hint ve kuzeyde Sibiry tundralarının çevirdiği ve tıkadığı ölü bir jeopolitiğin hâkim olduğu dönem başlamıştır. Türklüğün Anadolu'daki tarihi Sümerler ile başladı ancak Dandanakan Savaşı (1040) Selçuklulara Anadolu'nun yolunu açtı. 1071'deki Malazgirt zaferi ise Türklerin Anadolu'ya kitlesel olarak girişini temsil etmektedir. Avrupa'nın Anadolu'nun fethine ilk tepkisi, Malazgirt'ten 24 sene sonra olmuş, 1095'de ilk Haçlı Seferi gerçekleşmiş ve 1270'e kadar yedi Haçlı Seferi yapılmıştır. Türk ilerleyişi ise, bazı kısmî gerilemelere rağmen kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Moğolların önünden kaçan Türkler, Anadolu'yu doldurmaya devam ettiler. Orta Asya ve İran üzerinden yoğun şekilde gelen göçebeler İran Selçukluları tarafından daima bir uç kuvveti olarak ülke içlerine sevk edilmiş, parçalanarak dört bucağa yerleştirilmiş, böylece aşiretlerin siyasi etkinliği azaltılmak istenmiştir. Anadolu'nun kuzey taraflarına Bozok, güney taraflarına Üçok boyları yerleştirildi².

Selçukluların 1176'da Miryakefalon'da Bizans'a karşı elde ettiği zaferden sonra artık Gediz, Menderes, Sakarya civarındaki tüm topraklar göçebelerin yaylakları ve kışlakları olmuştu. 1300 yılına kadar Akdeniz, Karadeniz ve Ege kıyıları dâhil tüm batı eyaletleri, İzmir ve Trabzon dışında, Türkmenler tarafından tamamen alınacaktı. Ancak, isyanlarla yorulan Selçuklu yönetimi 1243'te Köseadağ'da Moğollara yenildi ve Anadolu'da Selçuklu egemenliği sona erdi. 13. yüzyılda Cengiz Han'ın ortaya çıkması Orta Asya'dan Avrupa'ya bütün dengeleri alt üst etti. Orta Asya'daki Türk topluluklarının üzerine Cengiz Han'ın orduları saldırınca ani bir göç hareketi ile Oğuzların büyük kısmı Ortadoğu ve Anadolu'ya göç etmişlerdir³. 1308'e kadar süren Türk-Moğol devri içinde göç dalgası devam etti. Göçebeler her yerde başlarına buyruk yaşıyor ve kendi egemenliklerini kurmaya çalışıyordu. 14. yüzyıl sonlarında bu devletçiklerin tümü, Osmanlı hanedanının şemsiyesi altında birleşti.

Cengiz devleti Doğu Avrupa'yı, özellikle Rus prensliklerini ezmiştir. Cengiz devletinin varisi olan Altınordu'nun Doğu Avrupa'yı baskı altında tutması Anadolu Türklerine toparlanma imkânı verdi. Ancak 1396 yılında Timur, Altınordu Devleti'ni yıktı ve aşağı Volga nehri bölgesinde yaşayan Türklerin bir kısmı kuzeye çekilerek Kazan şehrini kurdu. Nüfusun geri kalanı ise Orta Asya'ya geri döndü. Türklerin gerilemesine yol açan olaylardan birisi bu oldu. İstanbul alındığı dönemde Kuzey Türkleri, Altınordu devletinin varisi olan hanlıklar etrafında toplandılar. Bunlardan en güçlüleri Kırım ve Kazan hanlıkları idi. Osmanlı devletine tabi olan Kırım Hanlığı'nın ömrü uzun oldu. Astrahan ve Kazan gibi hanlıklar ise mesafenin uzaklığı nedeni ile yardım alamadıklarından Ruslar tarafından zamanla tecrit edildiler. Gerilemeye yol açan ikinci sebep Şii Safevi Devleti'nin ortaya çıkması ile Anadolu ve Orta Asya arasındaki hattın kesilmesi, böylece doğudan batıya Türk nüfus hareketlerinin önlenmesidir. Safevi Devleti, Anadolu-Türkistan ilişkilerini zayıflatmış, Türk

¹ Umay Türkeş Günay: *Türklerin Tarihi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, (Ankara, 2007), 178. Omeljan Pritsak: *Türk-Slav ortak Yaşamı: Güneydoğu Avrupa'nın Türk Göçebeleri*, C.II, s.512-514.

² Erol Göka: *Türklerin Psikolojisi*, Timaş Yayınları, 3. Baskı, (İstanbul, 2008), s.79.

³ Günay: a.g.e., (1992), s.103-111.

coğrafyasının dini, kültürel birliğini bozarak, Türk gruplarının farklılaşmasına neden olmuştur.

Eski Türkler, insanlık tarihinde çok geniş bir yer kaplamalarına rağmen nüfusça az idiler ve Çin ve İran'a yakın komşu olmaları nedeni ile onların kendi iç işlerine müdahalesini önleyemediler. 14 kavim halinde göçen Türkler tarihte 14 imparatorluk, 38 devlet, 42 beylik, 16 Hanlık ve 12 Cumhuriyet kurdular. Türk devleti sayısının bir ayırımı göre 120, bir başka ayırımı göre ise 160 civarında olduğu görülür⁴. Türkler, yabancılara gösterdikleri hoşgörü, tahammül ve saygıyı birbirlerine karşı göstermedikleri için bölünmeleri yanında birbirlerine acımasız zararlar vermiş ve birbirlerini yurtlarından atmışlardır. Pek çok kez yabancılarla içeride işbirliği yaparak kendi devletlerini yıkmışlardır. Türk tarihi savaş, göç ve kültür tarihidir. Türkler coğrafyaya ve zamana meydan okuyan bir millettir; zamanın bilinen bütün coğrafyalarında savaştılar, devletler kurarak yaşadılar. Türk tarihinde siyasi olgular, kültürel gelişmeler, sosyal aşamalar savaşlar ile başlar ve savaşlarla sonlanırlar. Sık sık yaşanan savaşlar Türk tarihinin en belirleyici ögesi olagelmıştır. Bağımsız savaşlar dışında tarih boyunca süregelen Türk savaşlarını genel olarak aşağıdaki gibi özetleyebiliriz⁵;

- Türk-Çin Savaşları; Hun İmparatorluğu'nun öncesinde başlayan bu savaşlar Çin Seddi'nin inşasına yol açmış, bugün de Doğu Türkistan'da düşük yoğunluklu da olsa devam etmektedir.

- Türk-Hint Savaşları; Yaklaşık 2.000 yıllık bir mazisi olan bu savaşlar Hindistan'da İslam'ın yayılmasını, Pakistan ve Bangladeş'in kurulmasını sağlamış, fakat bölgeye giren Türkler Hint kültürü içinde erimiştir.

- Hazar Denizi-Karadeniz Kuzeyi, Türk Avrupa savaşları; Bu savaşları gerçekleştiren Türklerin bir grubu (Batı Hunları, Avarlar) Batı kültürü içinde eridi. Bölgeye daha sonra gelen Türklerin (Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Altın Ordu) bir kısmı Müslüman bir kısmı Hıristiyan olarak bugün Kafkas Dağları ve kuzeyinde yaşıyorlar (Abhazlar, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Kabartaylar, Balkarlar, Karaçaylar, Çerkezler, Kırım Türkleri vd.).

- Hazar Denizi Güneyinden Batıya Yönelen Türkler; Bu dönemi Selçuklulardan başlayarak Osmanlı döneminde devam eden ve İslam'ın yayılmasını amaçlayan Türk-Avrupa savaşları temsil etmektedir. Türkler Avrupalı güçler karşısında 1683 yılına kadar taarruz eden, bu tarihten sonra (1921'deki Sakarya Savaşı sonuna kadar) savunan konumda idi. Acı olan 1056 yılından beri İslam için savaşan Türk askerlerinin 1. Dünya Savaşı'nda Filistin'de Araplar tarafından arkadan vurularak öldürülmesidir.

- Türk-Rus Savaşları; 18. yüzyıldan itibaren Türk-Avrupa savaşlarında Türk-Rus cephesi açılmıştır. 1480 yılında Altın Ordu hâkimiyetinden çıkan Ruslar ile Osmanlı 13 kez savaştı. Türk-Rus çekişmesi günümüzde de sürmektedir.

Osmanlı tarihi genel olarak; yükselme (1299-1600), duraklama (1600-1774), gerileme (1774-1914) ve çözüme (1914-1922) olmak üzere dört döneme ayrılır. 1. Murat döneminde hızlanan imparatorluk kurma çabaları Timur dönemi ile sekteye uğrasa da 2. Mehmet (Fatih) ile dünya çağında bir imparatorluk haline gelindi. 2. Murat dönemi (1421-1451), Balkanlar'da kesin yerleşme ve yayılma dönemidir. Osmanlıların 1453'te İstanbul'u almaları Hıristiyan Avrupa'yı din, dil ve ekonomi

⁴ Anıl Çeçen: *Türk Devletleri*, İnkilap Yayınevi, (İstanbul, 1998), s.14.

⁵ Suat İlhan: *Türk Olmak Zordur, Kimliğimizin Kaynakları*, ALFA Yayınları, (İstanbul, 2009), s.318-334.

alanlarında harekete geçirdi. İstanbul'un fethinden sonra, önce Balkanlar'daki varlığını sağlamlaştıran Osmanlı, daha sonra Kırım'ı ve Doğu Karadeniz bölgesini sınırları içine katarak kuzeye karşı güvenliğini sağlamıştır. Çaldıran Meydan Muharebesi'nde (1514) Şah İsmail'in esir alınamaması İran'a yaşama şansı vermiş, İran'ın varlığı Türklerin Orta Asya ile ilişkisinin ve insan kaynağı desteğinin kaybolmasına neden olmuştur.

Osmanlıların Rumeli'ye geçip Balkanlar'da Bizans mirasını ele geçirerek bir imparatorluk durumuna yükselmesi başlıca iki temel olaya bağlıdır; Gaza geleneği ve Türkmenlerin kitle halinde göçü. Osmanlı Devleti'nin savaşma ideolojisi Gaza (İslam ülkesinin hayati bir tehlike altına düşmesi halinde savaşmayı zorunlu bir ödev olarak gören İslami prensip) idi⁶. Göçler ise genellikle kaybedilen bir savaştan sonra başlamış, gidilen yeri sahibi ile savaşmak zorunda kalınmıştır. Bunun bir sonucu olarak aradan 1000 yıl geçse de coğrafyanın sahibi olduklarını söyleyenler Türkleri geri gönderme amaçlarını korumuştur. Türk tarihini şekillendiren hususlardan birisi de coğrafi bütünlük arama ihtiyacıdır. Türkler Orta Asya'da, gittikleri Avrupa, Çin ve Hindistan'da denizlere ve güçlü engellere dayalı yurt bulamadılar. Engellere ulaşmak için yurtlarını genişlettiler, bu durum ulaşımı, iletişimi, yönetimi zorlaştırdı. Buldukları yurtların, kurdukları devletlerin dört tarafında hasım devletler oldu. Açık sınırlar siyasi ömürlerinin uzun olmasını önledi.

Yavuz ve Kanuni'nin padişah olduğu 1520-1566 yılları arası Osmanlı İmparatorluğu'nun altın çağı idi. Kuzeybatı Anadolu'da bir sınır beyliğinden koca bir imparatorluk haline getiren, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının önemli bir kısmına hâkim olan Osmanlı Türklerinin başarıları, başlıca iki faktör sayesinde elde edilmişti. Bunlardan biri, yaşadıkları devir içinde kendinde bulunan köklü, yüksek bilim ve uygarlığın çağdaş devletlere oranla üstün bir durumda olması; diğeri de, kurdukları, düzenli silahlı kuvvetleri idi. Türklere karşı sürekli ve güçlü bir ittifakın olmayışı hem batıda hem doğuda yayılmalarını kolaylaştırıyordu⁷. 16. yüzyıl başlarında Anadolu'nun güneydoğusunda büyük çoğunlukla Türkmenler hâkimdi. Kürtler, Türkmenler arasına serpilmiş azınlık durumundaydı. Türkmenler; Türk kökenli olduğu, Türkçe şiirler yazdığı ve İslamiyet'in Maturidi kolundan geldiği için Şah İsmail'i seviyorlardı. Yavuz Selim, Şah İsmail'i yendikten sonra onun Türkmenler ile ilişkisini kesmek istedi. Yavuz, sınır boylarındaki köy ve kasabalara Kürtleri yerleştirerek sızmaları önlemeyi amaçladı. Özellikle Irak'ın kuzeyine yerleşmiş olan Kürtleri savaş ile birlikte Türkmenlerden boşalan köy ve yerleşim bölgelerine getirerek sınır güvenliğini sağladı ama kökleri bugüne gelen sorunların da temeli atıldı.

16. yüzyılda Osmanlı yayılmasının Mısır, Suriye ve Hicaz'ı da içine alması ile Osmanlı çok geniş bir coğrafyada azametli bir imparatorluk haline gelirken bunun kötü etkileri zamanla ortaya çıktı. İmparatorluk içindeki Türk unsurunun ağırlığı azaldı, Türklerin azınlık durumuna düşmesi nedeni ile Osmanlı'nın dinamizmi kayboldu. 1571-1610 arasındaki dönemde yaşanan büyük bunalımın nedenleri arasında; büyük nüfus artışı, Avrupa'da savaş teknolojisinin ve gümüş bolluğunun etkisi altında Osmanlı klasik askeri ve mali düzeninin sarsılması, Safaviler ve Halsburglarla uzun savaş dönemi ve onun doğurduğu mali bunalımlar yatmaktaydı⁸. Geniş bir coğrafya içinde yapılan sayısız ve faydasız harekât ile Türk nesilleri erirken

⁶ Halil İnalçık: *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Mayıs, 2009), s.26.

⁷ Jeremy Black: *Savaş ve Dünya, Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*, Dost Yayınları, (Ankara, 2009), s.44.

⁸ İnalçık: a.g.e., (2009), s.191.

Osmanlı bürokrasisi de çürümeye başladı. Tımarlı sipahiler azalıyor, babadan oğla geçerek de çoğalan yeniçeriler ve isyanlar ülke egemenliğindeki bozulmayı hızlandırıyor, sosyal ve ekonomik hayat geriliyordu. Tımarlı ve Kapıkulu gibi ülke topraklarının genişlemesine dayanan sistemin yerine kalıcı önlemler alınamıyordu. Dünyadaki gelişmeler izlenemiyor, bilimsel çalışmalar yapılamıyor, akli ilimler yerine nakli bilimlere ağırlık veriliyordu.

1677'de ilk Türk-Rus Savaşı gerçekleşmiş, Rus tehlikesi sonraki yüzyıllarda, Türk jeopolitik bilincinin şekillenmesinde önemli bir yer tutmuştur. 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça Antlaşmaları ile Osmanlılar Macaristan, Ukrayna, Azak kalesi, Dalmaçya sahilleri ve Mora'yı kaybettiler. 17. yüzyılın başında İstanbul'da Türk imparatorluğunu yönetenlerin, dönemin süper gücünü yönettikleri sabittir. Ancak, gücünün zirvesinde gibi görünen bu güç, öte yandan Hıristiyan Batı ve Hıristiyan Kuzeyin iç hatlar kısılcısına düşmeye başlamıştır. İç hatlar kısılcısının bir kanadını Ruslar oluştururken diğer kanadını da Batı Avrupa'nın denizci ulusları oluşturmuştur⁹. 1669'da, yani Kanuni'nin ölümünden 103 sene sonra, Girit fethedilmiştir. Ama artık Osmanlı'nın Batı karşısında ezici bir üstünlüğü yoktur. 1480 yılında Altınordu hâkimiyetinden çıkan Ruslar, 1556'dan itibaren Türk bölgelerinden genişlemeye başladı ve 1593-1604 yılları arasında Sibiryayı işgal etti¹⁰. Kanuni, Kırım Hanlığının fazlası ile kuvvetlenmesini istemediğinden Sahib Giray'ı Moskova'ya karşı fazlası ile desteklemedi. Böylece Kırım Han'ının çabalarına rağmen Ruslar Kazan (1552) ve Astrahan (1554-1556)'ı işgal ettiler. 1557'de Başkurdistan Moskova'nın hâkimiyetine girdi. 1559'da Rus Kazakları ilk defa Azak ve Kırım sahillerine saldırıp, Orta Asya'dan Moskof girişimlerine karşı şikayetler gelmeye başladığında Kanuni Rus tehlikesini görebildi¹¹. Kırım'ın doğusundan Kafkasyaya, batısından da, Balkanlara sarkan Rus gücü, Osmanlıyı her iki taraftan sıkıştırmıştır. 1598'de Sibirya Hanlığı, 1606'da Nogay Ordusu Ruslar tarafından ortadan kaldırıldı.

Osmanlı, Rus yayılmasının uzun vadede, belki de 100 yıl içinde kendisini sıkıştıracağını görmüş; bunun tedbirini almak için, Sokullu Mehmet Paşa, Don-Volga Kanalı'nı açıp Karadeniz'den Hazar Denizi'ne girmeye çalışmıştır. Bu kanalın, hem Türkistan'dan Anadolu'ya Türk göçünü canlandırması düşünülmüş hem de Osmanlı'nın Asya içine yayılan Ruslarla mücadelesi hedeflenmiştir. Ancak Osmanlı başarılı olamamış, Rusların açıktan kuşatması devam etmiş, 1632'de Saha-Yakutistan'ı, 1731'de Batı Kazakistan'ı, 1756'da Altay'ı fethetmişlerdir. 1736-1792 arasında yapılan savaşlar sonrasında Rusya, Türk göçebelerin Doğu'dan Avrupa'ya rotaları olan Karadeniz kuzeyindeki toprakları ele geçirince kuzeydeki atardamar da elden çıktı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda, ilk kez Türk ve Müslümanların meskûn olduğu bir toprak kaybedildi ve bir daha geri alınamadı. Rus kuşatması dış hatlardan içe yöneldi ve doğrudan Osmanlıyı hedef aldı. Böylece Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla 1774'ten 1920'ye 156 sene devam eden büyük bir geri çekiliş başladı. 1812'de Gagavuz topraklarını aldıktan sonra Ruslar, 1813-1828 arasında Kuzey Azerbaycan'ı İran Türklüğü'nü işgal ettiler. Ruslar, 1822-1848 arasında Kazakistan'ın doğusunu da tamamen ele geçirdi. 1828'de Karaçay-Balkarya Moskova'nın hâkimiyetine girdi. 1865'de Taşkent, 1868'de Buhara Hanlığı, 1873'de Hive Hanlığı, 1875'de Hokand Hanlığı Çarlık orduları tarafından işgal edildi. Ruslar, 1863-1876 arasında Asya'nın merkezinde Kırgızistan'ı fethetti ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı

⁹ Bu bölümdeki tespitler Yılmaz Öztuna: *Türkiye Tarihi*, Cilt 5-6-7-8, Ötüken Yayınevi, (Ankara, 1978)'den alınmıştır.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat: *Rusya Tarihi*, TTK, (1987), s.171.

¹¹ İnalçık: a.g.e., (2009), s.176.

Osmanlı için çöküşün başlangıcı oldu. Türk tarihinin Hunlarla başlayan Karadeniz Kuzeyi'ndeki ana kolu ise Avrupa ile yapılan savaşlara yenik düştü ve bugün yok olma tehlikesi içindedir.

Osmanlı'nın Avrupa'daki yayılması sadece güveni bir savunma hattına ulaşmayı değil, Avrupa'nın ekonomik kaynaklarını ele geçirmeyi hedefliyordu. İpek yolu üzerinden Avrupa'ya giden ticareti kontrol alan Osmanlı, Bosna'yı ele geçirdiğinde gümüş kaynağının kalmaması nedeni ile Avrupa para sıkıntısı içine düşmüş, bu aynı zamanda Avrupalıların yeni keşiflerinin de bir nedeni olmuştu. Osmanlı Devleti Asya, Afrika ve Avrupa'nın içinde bulunan toprakları ile stratejik açıdan çok önemli bir bölgede bulunmaktaydı. Çeşitli kara ve deniz yollarının bu devletin topraklarından geçmesi onun stratejik önemini daha da arttırmaktaydı. Bu jeopolitik yapı, Osmanlı Devletine avantajlar kazandırdığı gibi dış tehditlerin Osmanlı Devletine yönelmesine de neden olmuştur. Tarihte Osmanlı jeopolitiği şu zorunluluklar içinde idi;

- Özü korumak için Anadolu'ya girişi bloke etme,
- Batıda doğal sınırlara dayanmak için Tuna ve Viyana'ya kadar yayılma,
- Fethedilen yerlerdeki halkları siyasi ve ekonomik sisteme entegre etme,
- Kuzeye karşı Kırım'ı elde bulundurma,
- Doğu Akdeniz boyunca deniz kabiliyetleri oluşturma.

Ruslar, 19. yüzyılda tamamen hâkim oldukları Kafkasya sahillerinde yaşayan 1-1,5 milyon Kafkaslıyı Osmanlı İmparatorluğu'na sürmüş yerlerine Rusları yerleştirmiştir¹². Buna ilave olarak 19. yüzyıl boyunca Doğu ve Kuzey Rusya'nın Kazan, Orenburg, Ufa ve Kuzey Kuban ile Kazan Türkleri ve Başkurt Türklerinin yaşamış olduğu Ural-İdil bölgesinden Müslüman topluluklar Osmanlı topraklarına göçe zorlanmıştır. Rus ve Kazaklar tarafından iskân edilmelerine rağmen Kuzey Kafkasya nüfusu yarı yarıya azalmıştır. Sovyetler Birliği döneminde hem İslam hem de Türk kimliği etrafında bütünleşmeyi önlemek amacıyla daha alt kimlik olan yerel milliyetçilikler desteklenmiş, 1924-1936 yılları arasında Kuzey Kafkasya yedi ayrı özerk cumhuriyet ve özerk bölgeye ayrılmıştır. Kafkas halkları ve Türk kavimleri karma milletlere (Karabartay-Balkar ve Karaçay-Çerkez) ayrılmıştır. Stalin'in iskân politikası ile hiçbir Kafkas halkı tamamen kendi topraklarında tutulmamış, bir bölümü Sovyet Rusya'nın çeşitli bölgelerinde iskân edilmiştir. Böylece coğrafyanın eski ve yeni sahipleri arasında çatışmalar çıkmış, gruplar arasında ortak menfaat ilişkisinin önüne geçilmiştir. Sonuç olarak Kuzey yolu izleyen Türklerin bir kısmı Müslüman bir kısmı Hıristiyan olarak Kafkas Dağları ve kuzeyinde yaşamaktadır¹³.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına sebep olan iç sebepler arasında devlet yönetimi ve toplum yapısının bozulması, ordudaki bozulma, pozitif bilimlerden uzaklaşılması, ilmiye sınıfının yozlaşması, sosyal ve ekonomik yapının çağdaş gelişmelere ayak uyduramaması başta gelmektedir. Dış sebepler arasında ise batıdaki coğrafi keşifler, Rönesans ve Reformasyon hareketlerinin etkileri, kapitülasyonlar, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin etkileri sayılabilir. 16. yüzyıl sonu itibarıyla Akdeniz önemini yitirir ve bu boşluğu Hollanda-İngiltere eksenli

¹² Savaş Yanar: *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, (İstanbul, 2002), s.30-31.

¹³ B. Zakir Avşar: *Kafkasya-Rusya Federasyonu ve Türkiye*, Yeni Türkiye, Yıl:3, Sayı:16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Temmuz Ağustos 1997, (Ankara), s.1875.

kapitalizm doldururken, Osmanlının tepkisi ie çekilmek oldu. Osmanlı zihniyeti sürekli durgunluğu aşacak, ekonomide ie çekilmeyi kıracak ekonomik yaklaşımları retemedi. Fetih olgusu bitip, toprak kayıpları başlarken Osmanlı insanı maddeden bilgi üretecek bir bilimsel anlayışa uzaktı. Osmanlı ekonomisinin bu şokları atlatamaması ekonominin giderek daha fazla ie kapanmasına ve Ortaağlaşmasına sebep olmuřtu¹⁴. Sanayi Devrimi ile Avrupalıların pazar arayışlarına girmeleri Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın hammadde kaynağı ve pazarı konumuna sokmuştur.

Osmanlı güneyden Batılı denizci uluslar tarafından kuşatıldığının farkına varmış ve oluşturduğu Hint Okyanusu filosu ile mücadele etmeye çalışmışsa da, başarılı olamamış ve geri çekilmiştir. Viyana'dan geri çekiliş 1699'da Karlofça ile sonuçlanmış ve Osmanlı'nın ilk toprak kaybı gerçekleşmiştir. Türklerin Boğazlar zerinde İngiltere ve Rusya ile; Balkanlarda Avusturya ve Rusya ile; Orta Doğu toprakları için İngiltere, Fransa ve Almanya ile mücadelesi Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar srmuştr. Orta Asya Türklüğünün tamamen denetime alınmasından sonra, 1912-1913 Balkan Savaşı ile Türklük, Balkanlar'dan tasfiye edildi. Anadolu'ya yönelik olan bu geri çekiliş,  kıtadan, Avrupa'dan, Afrika'dan ve sadece ordunun değil, bir halkın da geri ekilişidir. Türklerin geri çekilişi, özellikle 1878'den sonrası, çok acılı bir dönemi temsil etmektedir.

1917'de Kudüs'e giren İngiliz ordusu, son Haçlı Seferini başarıyla bitirmiş; bir sene sonra, İngiliz Başbakanı, savaşın nihaif hedefini açıklamıştır: "Türkler geldikleri yere, Asya'nın derinliklerine gideceklerdir". Türklerin Anadolu'da da kalmasına izin verilmeyecektir; çünkü 19. yüzyıl Avrupa'sı, Anadolu'nun Avrupa'nın bir parçası olduğunu arkeoloji, Rum ve Ermenilerin varlığı vasıtasıyla hatırlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın, Batının Anadolu Türklüğü'ne yönelik siyasi hedefi, Balkan Türklüğü'nn başına gelenin, Türkiye Türklüğü'nn de başına getirilmesi esasına dayanır. Yani, etnik olarak, işgallerle, soy kırımlarıyla, sürgünlerle Türklerin yok edilmesi hedeflenmiştir. Batı, bu hedefe oldukça yaklaşmıştır. 1920 yılında, dünya Müslümanlarının ancak % 2'si, 400 milyonun 10 milyonu, yani Sakarya ile Aras nehirleri arasında yaşayan Türkler özgürdür ama onlar da, kelimenin gerçek anlamı ile bir ölüm kalım mücadelesi vermektedirler. Yağmalanmaya alışılan Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntılarında İstiklal Savaşı ile bugünkü Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur. İstiklal Savaşı, bağımsızlık ve ağdaşlaşma için yapıldı.

Tarihte Türk devletlerinin yıkılmasının ortak zellikleri¹⁵; dış tesirler nedeni ile egemenliğin kullanılamaması, çok ulusluluk ve idari yapının yönetilememesi, ekonomik geri kalmışlık, coğrafya ve kültürün birleştirilmesindeki sıkıntılar olmuştur. Türkler, ekonomileri ya da devletleri yıkıldığı zaman dağınık ve yönsüz bir hale gelirler. Bu nedenle, Atatürk'ün ilke ve inkılplarının kaynağında tam bağımsızlık ve ulusal egemenlik vardır. Dünya tarihi boyunca, bir ulusun ittifak halindeki bir uygarlıkla tek başına böyle bir mücadele verdiği görülmemiştir. Ancak bu 861 sene süren ve hâlâ bitmiş görünmeyen mücadele, Türk ulusunu çok yıpratmıştır ve hâlâ yıpranmanın derin izlerinin tam anlamı ile silindiğini söylemek mümkün değildir. Bu yüzden Atatürk önceliğini ulus-devlet yapımızın güçlendirilmesine vermişti. Atatürk; ulus egemenliğini, kişi özgürlüğünü, ulus-devleti (lke birlik ve bütünlüğünü), hukukun üstünlüğünü, laikliği ngren; her çağda ağdaş olmayı amaçlayan, akla ve bilime

¹⁴ Ahmed Güner Sayar: *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Ekonomik, Kültürel ve Devlet Felsefesine Ait Değişmeler*, Ötüken Yayınları, (İstanbul, 2008), s.30.

¹⁵ Veli Yılmaz: *Cumhuriyet Tarihi I, Türk Tarihinin Ana Hatları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, (İstanbul, 2003), s.187-194.

dayalı olarak gelişmeyi ve kalkınmayı temel alan bir düşünce sistemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin önünü açtı.

Atatürk döneminde izlenen Türk dış politikasının ilk hedefi, kendi kaderine hâkim milli bir devlet kurmaktı. Türk unsurunu kapsayan milli sınırlar içinde bir Türk devleti kurmak, Milli Mücadele'nin öncülüğünü yapan Mustafa Kemal'in başlıca amacıydı¹⁶. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı müteakip izlediği politikaların temelinde ülkenin ulusal gücünün geliştirilmesi yattı. 2. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye, Cumhurbaşkanı İnönü ile birlikte ve büyük devletler arasında bir denge unsuru olma politikası ile saldırılardan korunmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca Türk yetkililer, Türkiye'nin kendi ihtiyaçları için gerekli özgün stratejileri geliştirmek yerine, ABD ve Avrupalı devletlerin Türkiye için belirlediği stratejilerin sevk ve idaresiyle uğraştılar. 1960-80 arası dönemin sağ-sol olaylarından sonra son 30 yıldır Türkiye bölücü terör ile uğraşmaktadır. Öte yandan 1960 ve 1970'lerde önce Arap ülkelerinde sonra Türkiye'de ortaya çıkan dini hareket ve partiler, devletin ve toplumun yeniden İslamlaştırılması faaliyetlerine girişmişler ve bugün Siyasal İslam'ı iktidara getirecek kadar güçlenmişlerdir.

2.2.2. Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Türkiye, üzerinde ve bulunduğu coğrafi bölgede dünya güç merkezleri arasındaki dengeyi etkileyecek şekilde, sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarının yaşandığı, kritik bir coğrafi konuma sahiptir. Bu konumu ile Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği bir düğüm noktası, bir köprü durumundadır. Farklı özelliklere sahip Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarındaki ülkelerin fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel çıkarları Türkiye üzerinde çakışmaktadır. Anadolu yarım adası, kara, deniz ve hava sahası, Asya, Avrupa ve Afrika'dan stratejik düzeyde kuvvet intikali için lüzumlu bir bölgedir. Hassasiyet arz eden coğrafi konumundan kaynaklanan bütün bu avantajları Türkiye'ye, dünya hâkimiyetini amaçlayan güçlerin, mutlak kontrol altında tutmak ve elde etmek istedikleri bir hedef niteliği kazandırmaktadır. Türkiye Asya ile Avrupa'yı birleştiren, Avrupa'dan İran ve Ortadoğu'ya giden karayollarının, Akdeniz'le Karadeniz'i birleştiren deniz yollarının üzerinde bulunması ve doğu illerinin Kafkasya'ya kadar sokulmuş olması nedeniyle jeopolitik ve stratejik önemi olan bir konuma sahiptir.

Türkiye toprakları Doğu-Batı doğrultusunda uzanan bir dikdörtgene benzer. Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir ülkedir. İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı, Karadeniz'i Akdeniz'e ve diğer sıcak denizlere bağlayan 160 deniz mili uzunluğunda tek su yolu olup, dünya ticareti ve ulaşımında özel bir yeri vardır. Boğazlar, Eski Sovyet Cumhuriyeti, Batı Avrupa, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin dünyanın geri kalanı ile sosyal, ekonomik, ticari ve askeri ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır. Rusya'nın Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yönelik askeri faaliyetleri ile deniz ticaretinin yaklaşık yarısı Türk boğazlarına bağımlıdır. Ayrıca Rusya'nın Akdeniz'deki askeri varlığını sürdürmesi, Karadeniz'den, ancak Türk boğazlarını kullanarak yapılacak lojistik destekle mümkündür. Genel veya bölgesel savaşlarda, Rusların Akdeniz bölgesine yönelik harekâtının başarısı ve devamı da boğazlara bağlıdır.

Türkiye, stratejik derinliğe sahip bir ülkedir. Nitekim İstiklal Savaşı sırasında, İzmir'den yürüyüşe geçen Yunan kuvvetleri karşısında Türk ordusu Sakarya Nehri'nin

---

¹⁶ Celalettin Yavuz: *Türkiye'nin Güvenlik Politikaları*, "National Defence in the 21 st Century, Symposium Proceedings, Beykent Üniversitesi BÜSAM Yayını, (İstanbul, 2009), s.x.

doğusuna kaydırılarak kuşatılmaları ve imha edilmeleri önlenmiştir. Anadolu yarımadası elverişli iklim koşulları nedeniyle binlerce yıldır çeşitli ve büyük ölçekli göç ve yerleşmelere sahne olmuş, bunun neticesinde de çeşitli uygarlıkların kurulduğu ve geliştiği bir alan haline gelmiştir. Bu bakımdan Türkiye Doğu ile Batı medeniyetleri arasında köprü olmuştur. Büyük ölçüde coğrafi bütünlüğe sahip Anadolu Yarımadası; Balkan Yarımadası, Kafkaslar, İran, Arap Yarımadası ile çevrelenmiştir. Anadolu Yarımadası bu konumu ile bu coğrafyanın kalesi ve Dünya Adasının merkezi görünümündedir. Doğu-Batı ve Güney-Kuzey istikametlerindeki her türlü girişimi bloke eder veya yolunu açar. Türkiye, dünyanın en büyük petrol rezervlerinin bulunduğu Orta Doğu'ya çok yakındır. Ayrıca stratejik maddelere sahip Orta Asya'ya da çok yakındır. Bu durum, Türkiye'yi dünya güç dengesinde çok önemli bir konuma getirmektedir.

Türkiye, genç ve dinamik nüfus potansiyeline, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip, dünyada besin ihtiyaçlarını karşılayabilen ve ihtiyaç fazlası ürün sağlayan nadir ülkelerden biridir. Ayrıca maden zenginliği bulunan bir ülkedir. Geleceğin madeni olarak adlandırılan bor madeninin dünyada en büyük rezervi Türkiye'de bulunmaktadır. Türkiye, dünya coğrafyasında ılıman iklim kuşağında yer alması nedeni ile aynı anda dört mevsim birden yaşayabilir. Bu nedenle yaz ve kış turizmi değerleri bakımından değerli bir konumdadır. Türkler tarihin en dinamik unsurlarından, yön vericilerinden birisi olarak tarih sahnesinde olmaya devam edeceklerdir. Toplamı 85 milyon km² olan Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşan Dünya Adasının 55 milyon km²'si tarihin değişik dönemlerinde Türk halkları tarafından hâkimiyet ve/veya yaşam sahası haline getirilmiş, hükmedilmiştir. Türkiye'nin çevresinde ve Avrasya'da oluşan yeni jeopolitik ortam, bölgesel boyutta Türkiye'nin güvenliği bakımından daha elverişsiz koşullar getirdiği gibi özellikle Kafkasya'da ve Orta Asya'da bir dereceye kadar da Ortadoğu ve Balkanlar'da Türkiye'nin rolünün artırmasına ve milli çıkarların geliştirilmesine olanak sağlayan yeni imkânlar ortaya çıkarmıştır.

2.1. Modern Jeopolitik Düşünceler ve Türkiye

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, dünya sistemi büyük değişimler yaşamıştır. Bu sebeple ortaya yeni teoriler çıkmıştır. Jeopolitik terimi, son dönemde sıkça vurgulanan Fukuyama'nın "Tarihin sonu", Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması", Brezezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası", Alexander Dugin'in "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı yaklaşım" adlı çalışmalarında da sıkça başvurulan bir açıklama aracı olmayı sürdürmektedir. Jeopolitiğin, modern zamanlara diğer teorilere uygulanmasının öne çıkan örneklerinden birisi Huntington tarafından yazılan Medeniyetler Savaşı modelidir. Huntington'a göre barış dünyası için tehlike bütün ülkeler birbirine fiziksel olarak çok yakın olduğundan ne kara ne de deniz ulaştırma hatlarından gelecekti. Geleceğin çatışmaların kaynağında siyasi fikirler, çalışmalar ve kültürler yatacağı. Huntington'a göre; "Kültürler her zaman merkezî bir ülkeye göre gruplandırılır: Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Batı kültürünün, Rusya Ortodoks kültürün merkezidir. Bunların karşısında Afrika ve İslâm dünyasının merkezi zayıf kalmıştır." Müslümanlar'a Türkiye'yi lider devlet olarak seçmelerini tavsiye eden Huntington'a göre, Ankara'nın Avrupa'ya yönelik gayretlerine kesin bir son verilmeli ve Türkiye NATO'dan çıkarılmalıdır. Huntington, dünyanın en bölünmüş ülkesi olarak nitelediği Türkiye, kendine uygun misyonun gereğini yapmalıdır.

Modern Rus jeopolitiği Avrasyacılığı merkeze almıştır. Alexander Dugin'in öncülük ettiği bu anlayışın arkasında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının yarattığı travmadan sonra yayılcı bir yaklaşımla Avrupa ve Asya arasında Büyük Rusya'yı

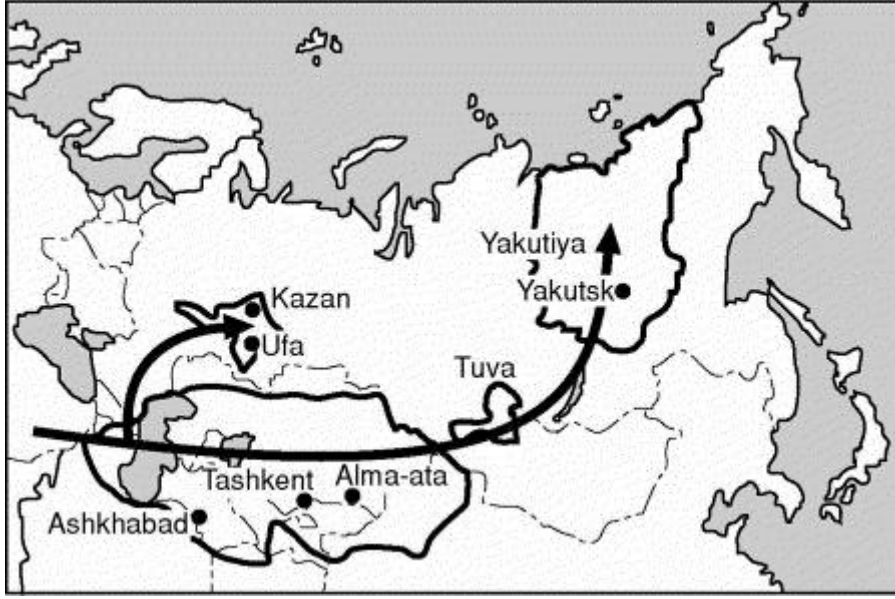
kurmak yatmaktadır. Avrasyacılığın tarihi temelleri Ekim devriminden sonra yurtdışına kaçan Rus düşünürlerinden Nikolay Trubetskoy, Petr Savitskiy, Georgiy Florovski, Georgiy Vernadskiy ve benzeri aydınların fikirlerine dayanmaktadır. Avrasyacılık düşüncesine en önemli katkıyı Lev Gumilyov yapmıştır. Gumilyov Avrasya'da, İngilizlere ve Fransızlara göre Türk ve Moğol halklarının Rusya'nın daha yakın dostları olduğunu savunmuş ve Slav, Türk ve Moğol halklarını süper etnos olarak adlandırmıştır. Büyük Rus filozofu Konstantin Leontev, Rusya ile Türkiye'nin mukadderatının birleşmesi gerekeceğini henüz 19. yüzyılın sonlarında söylemiş, o zamanın bu iki imparatorluğunda pek çok ortak nokta bulmuştu. Leontev'e has olan bu Turkofillik (Türk severlik), daha sonra Trubetskoy'dan Gumilev'e kadar Rus Avrasyacılarının Turkofilliği şeklinde yeniden canlandırıldı. Rus jeopolitiğine göre, bir deniz medeniyeti olarak Atlantikçilik, bir kara medeniyeti olarak Avrasyacılığın doğrudan karşıtıdır¹⁷.

Dugin'e göre Rusların dünyaya hüküm sürme mücadelesi henüz bitmedi ve Avrasya İmparatorluğu ortak düşman olan Atlantikçilerin, ABD'nin stratejik kontrolünün ve dünyayı yöneten liberal değerlerin yenilmesi ile kurulabilecektir. Moskova-Berlin eksenini için Almanya'nın Orta ve Doğu Avrupa'da Protestan ve Katolik ülkeleri domine etmesine göz yumulmasını, Fransa'nın da Almanya ile bir blok oluşturmasını teşvik edilerek Atlantik karşıtı grubun genişletilmesi, İngiltere'nin Avrupa'dan dışlanması önerilmektedir. Dugin, İran ile Moskova-Tahran eksenini kapsamında Ortadoğu'yu paylaşırken Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'yi parçalamayı, eski Sovyet Cumhuriyetlerini yeniden birliğe katmayı planlamaktadır¹⁸. Uzak Doğu'da Çin'i tehdit olarak görmekte, Japonya'yı ABD'ye karşı yönlendirmeyi, Moğolistan'ı Avrasya Birliği'ne katmayı düşünmektedir. Hem Şii jeopolitiğinin hem de Avrasyacılığın İslam dünyasındaki en büyük temsilcisi olan İran'ı, Berlin-Moskova-Tokyo miğferine Avrasya güneyinden, yani İslam dünyasından katılacak olan 'olmazsa olmaz' bir güç olarak nitelemektedir. Pan-Türkçü jeopolitiğinin, Çeçenistan, Dağıstan, Yakutistan, Osetya, vb. gibi Rusların sorunlu iç bölgelerinden tamamen uzak tutulmasını Rusya içindeki Avrasyacı entegrasyonun selameti için gerekli görmektedir. (Şekil 5).

Şekil 5: Alexander Dugin'e Göre Pan-Türkçü Tehlike

¹⁷ Alexander Dugin: *Osnovy Geopolitiki: Geopoliticheskoe Budushchee Rossii*, (Moscow: Arktogetya, 1997). *Rus Politigi Avrasyacı Yaklaşım*, Tercüme: V. İMANOV, Küre Yayınları, (İstanbul, Temmuz 2003), s.117..

¹⁸ Dugin: *ibid*, (2003), s.212.

Zbigniew Brzezinski, *Büyük Santraç Tahtası* adlı kitabında ABD'ye yol haritası çizerken; tarihte ilk kez, Avrasyalı olmayan bir gücün ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Brzezinski'ye göre, ABD'nin bu üstünlüğünü devam ettirip ettiremeyeceği, dünya güç ilişkileri üzerinde etkili olabilecek bir Avrasya gücünün ortaya çıkmasının önlenip önlenemeyeceğine bağlıdır. ABD'nin üstünlüğünü devam ettirmesi, Avrasya'da egemen olma ve böylece ABD'ye meydan okuma yeterliliğine sahip bir rakibin ortaya çıkmasının ABD tarafından önlenmesine bağlıdır. Avrasya bu yüzden, küresel üstünlük mücadelesinin sürdürüldüğü bir satranç tahtasıdır¹⁹. Ancak, Brzezinski'nin çizdiği haritalarda, Avrasya olarak tanımladığı bölge bugün çatışmaların sürdüğü Orta Doğu bölgesidir. Brzezinski, Türkiye'nin Avrasya coğrafyasındaki oynayabileceği muhtelif rolü şöyle ifade etmektedir: "Türkiye ve İran, Rus gücünün çekilmesinden faydalanarak, Hazar Denizi-Orta Asya bölgesinde bir ölçüde etki kurma çabası içindedirler. Bu nedenden dolayı jeostratejik oyuncular olarak görülebilirler. Ne var ki, hem Türkiye hem de İran birinci derecede önemli jeopolitik mihverlerdir. Türkiye Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz'e geçişi kontrol etmekte, Rusya'yı Kafkasya'da dengelemekte, hâlâ İslâmî köktendinciliğe bir panzehir sunmakta ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet etmektedir.

4. Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik İhtiyaçları

Atatürk'ten sonra gelen siyasal seçkinlerin Atatürk'ün çizgisini yeterince derinliğine kavradıkları ve sürdürdükleri söylenemez. Bu da milletin ve değerlerinin onarılmasını engellemiştir. Atatürk'ün haklı bir savunma stratejisini ifade eden "Yurtta sulh cihanda sulh" anlayışının içi boşaltılarak içeriksiz ve anlamsız bir dogmaya dönüştürülmüştür. Bu yaklaşımın neticesinde Türkiye'nin savunma stratejisi, ulusal sınırlardan hatta sınırların içinden başlayan bitkisel bir savunma anlayışına dayanmıştır. Türkiye'nin bölücü terör ve komşuları ile zaman zaman yaşadığı sorunlar yanında, içeride son yıllarda yaşanan siyasi açmazlar ve kutuplaşma, tutarlı ve etkin bir dış politika ile kapsamlı bir strateji geliştirilmesini engellemiştir. Türkiye coğrafyası üzerinde zayıf toplumların yaşama şansı yoktur. Bir bölge devleti durumunda olan ve evrensel genişlikte etkinlik arayan Türkiye çok duyarlı bir konumdadır. Türkiye coğrafyasında ancak güçlü, üniter, ulus devletler yaşayabilir.

¹⁹ Zbigniew Brzezinski: *Büyük Satranç Tahtası*, Sabah Kitapları, (İstanbul, 1998), s.51-65.

Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik durumu nedeniyle sürekli bir tehdide maruz bulunmaktadır. Bu sürekli tehdidi oluşturan veya oluşturacak olan güçler, hedeflerine ulaşmak için değişik yol ve yöntemler denemektedirler.

Türk ulusunun geleceğini dün olduğu gibi bugün de bulunduğu coğrafyanın şartları belirlemektedir. Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu'daki coğrafi ve jeopolitik koşullar sadece Türkiye için değil Türk Dünyası için de çok zorlaşmıştır. İstikrarsızlıklar ve belirsizlikler içindeki bu coğrafyada Türkler dış tehditlerden daha çok içeriden yapılan müdahalelere karşı oldukça duyarlıdır. Gelişen iletişim ve ulaşım çağında ne dağlar ne de denizler artık güvenli sınırlar değildir. Üç tarafı denizle çevrili olmasına rağmen birden fazla cephede mücadele etme gereği Türkiye'yi tarih boyunca olduğu gibi gene iç hat konumuna düşürmektedir. Dış cephelere ilave olarak Türkiye bölücü terör ile de bir yandan sürekli olarak savaşma yeteneği ve azmini sürdürmek zorundadır. Teknolojik açıdan Türkiye, uzaya dayalı kabiliyetlerin yoğun olarak kullanıldığı hava, füze ve istihbarat kabiliyetleri ile kitle imha silahlarına karşı oldukça hassastır. Türkiye'nin kırılma noktalarının başında Avrupa Birliği sürecinde yürütülmekte olan ulus-devlet yapısı ve ülke bütünlüğünün yeniden kurgulanması ve güçlendirilmesi gelmektedir. Kısaca iç tehdit her zamankinden öncelikli ve acildir.

Türkiye'nin güvenlik endişeleri her zaman dış politikasının önündedir ve daha bağımsız bir dış politika anlayışı ile birlikte askeri aktivizm kaçınılmaz hale gelmiştir. Bulduğumuz coğrafya artık güç merkezlerinin arkasına saklanma seçeneğini bize bırakmamaktadır. Kendi vizyonunu ve rollerini belirleyemeyen Türkiye, başta ABD olmak üzere büyük güç merkezlerinin kendi adına belirlediği rollerin ve savaşların bir parçası olmaya mahkûmdur. Bu nedenle Türkiye güvenlik ve savunma alanında sadece Batıya yaslanmayan, proaktif ve ulusal çıkar endeksli yeni bir kültür ve güç projeksiyonuna dayanan aktivizm içinde inisiyatifi ele almalıdır. Türkiye, 21. yüzyılın en dinamik alanlarından birisi olacağı şimdiden belli olan Avrasya alanının oluşmasında politik, ekonomik, sosyal, kültürel öncülüğü üstlenerek, üçüncü bin yıla Türklüğün yeni misyonu ile başlamalıdır. Türklüğün üçüncü bin yıldaki başarısı, Türk tarihinin başlangıcından günümüze kadar geçen zaman diliminde olduğundan daha az olmayacaktır.

Türkiye, politik, ekonomik, sosyal, ahlâkî, kültürel, etnik ve askerî boyutları içeren bir krizden geçmektedir. Yaşanan kriz, devleti ve toplumsal yapıyı sarsmış, değerler sisteminde yıpranmalara neden olmuştur. Ekonomik az gelişmişlik halklara ve fikirlere dışarıdan nüfuz etmeyi kolaylaştırmakta, ülke birliğini tehlikeye sokmaktadır. Marmara Bölgesi istisnadır ve boğazları ile birlikte Türkiye'nin en kritik bölgesidir²⁰. Modern Türkiye iki önemli engel ile karşı karşıyadır; genişleme istikametleri zorluklarla doludur ve Türklerin doğası değişmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Anadolu'ya sıkışmış Türk halkının yaşadığı bölgesel gelişme farkı, ülkenin laik ve dini bakımdan kutuplaşması yanında çorak topraklar, kuru iklim ve dağlık arazi, nehirlerin azlığı ve doğal kaynakların nispi azlığı halkın ekonomiye katılımını etkilemektedir. Türkiye'nin en önemli sorunu başta ekonomik olmak üzere her coğrafi istikamette genişlemesinin komşuları tarafından engellenmesidir²¹; Batıda ve Kıbrıs'ta Yunanistan, Kafkasya'da Ermenistan, Doğu'da İran, Güneyde Suriye ve Irak.

Türkiye Soğuk Savaş döneminin kenar kuşak ülkesi olmasının sınırlamalarını bir kenara bırakmalıdır. Türkiye jeopolitiğinin coğrafi tabanı Türkiye, Türk

²⁰ STRATFOR: *The Geopolitics of Turkey: Searching for More*, (February 8, 2010).

²¹ George Friedman: *The Geopolitics of Turkey*, STRATFOR, (July 31, 2007).

jeopolitiğinin ise Türk dünyası coğrafyasıdır. Türkiye'nin jeostratejik ufku ve ilgi alanları; Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'dır. İletişim ve ulaştırma alanlarındaki gelişmelerle desteklenen küreselleşme, jeostratejik ilgi alanını bütün Avrasya'yı kapsayacak şekilde genişletmektedir. Türk jeopolitiğinin politik ufku ve ilgi alanı bütün dünyadır. Türklerin jeopolitiği, Türkiye'nin dâhil olduğu Türk dünyasının jeopolitiğidir. Kafkasya ve Azerbaycan Türk dünyasının en önemli halkası; ortak kültür, ortak sosyal ekonomi ve politikalarının köprüsü durumundadır²². Türk dünyası jeopolitiği için sağlanması gereken hususların başında ekonomik, siyasi ve kültürel açılardan Türk birliğinin kurulması, gerçekçi siyasi ve ekonomik politikaların cesaretle uygulanması, büyük güçlerin değil Türk dünyasının çıkarlarına göre hareket eden bağımsız politikalar üretilmeli, eğitimden enerjiye her alanda Türk birliğini güçlendirecek yeni bir vizyon sağlanmalıdır.

21. yüzyıla girerken, Türkiye ve Türkiye'nin ötesinde bütün bir Türk Dünyası, 16. yüzyıldan bu yana en şanslı olduğu yüzyıla girmiştir. 16. yüzyıl "Türk Yüzyılı" diye de adlandırılır. Bu yüzyılda dört ayrı devlet çatısı altında örgütlenmiş olan Türkler, 85 milyon km2 olan eski dünyanın 40 milyon km2'sini kontrol altında tutmaktadırlar. Sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı alan 19 milyon km2 idi. Türkiye, Türk dünyası ile bağlarını güçlendirecek iletişim ve ulaşım ağlarını geliştirmeli, Türk dünyasının birlikte nefes almasını sağlamalıdır. Öte yandan, küreselleşen dünyada bulunduğu konum Türkiye'ye kuvvetli bir deniz gücüne sahip olmasını dikte etmektedir. Kuvvetli bir deniz gücüne sahip Türkiye, dünyanın her tarafıyla doğrudan irtibat kurabilecek ve ucuz ulaşım imkânları sunan deniz yoluyla ticaret yapabilecektir. Otoyol ve hızlı demiryolları şebekeleriyle Avrupa, Asya ve Afrika ülkeleri arasında iyi bir kara ulaşım imkânı sağlayan Türkiye, boru hatları vasıtasıyla Asya'daki zengin enerji kaynakları ile büyük tüketicilerin yer aldığı Avrupa'yı birbirine bağlayacaktır.

Tablo 1: Büyük Güçlerin Güç Kaynakları ve Türkiye

Güç Kaynağı	ABD	Rusya	Avrupa	Japonya	Çin	Türkiye
Doğal Kaynaklar	K	K	K	O	K	O
Askeri	K	O	O	Z	O	K
Ekonomik	K	O	K	K	O	O
Bilim-Teknoloji	K	Z	K	K	Z	Z
Ulusal Birlik	K	O	Z	K	K	O
Evrensel Kültür	K	O	K	O	O	Z
Uluslararası Kurumlar	K	O	K	O	O	Z

K. Kuvvetli, O: Orta, Z: Zayıf

Kaynak: Joseph Nye, Robert Jackson, George Sorensen: *Introduction to International Relations, Theories and Approaches*, Oxford University Press, (New York, 2003), p.200'den faydalanarak hazırlanmıştır.

Yüzyıllardır üstü örtülen Türk Dünyası, kültürünün bütün özellikleriyle gün ışığına çıkarken, bu kültürü külleri arasında, baskılar altında uzun süre koruyanlara, yaratıcılarına bugünkü ve bütün dünyadaki Türk kuşaklarının borçları, sorumlulukları vardır. 1699 sonrası Osmanlı güç denge politikası; 1791-1878 yılları arasında Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye, 1888-1918 arasında Rus ve İngiliz tehlikesine karşı Almanya'ya, 1920-1936 arasında Batılılara karşı Sovyet Rusya'ya, 1938-1945 arasında Faşist İtalya'ya karşı İngiltere'ye, 1945'den günümüze ise (1990'a kadar Sovyet tehdidine karşı) ABD'ye dayanmayı tercih etmiştir. Büyük Zafer'den ancak beş yıl sonra 1927'de, M. Kemal Atatürk, Büyük Nutuk'u, batıya karşı kazanılan savaşın nihaî bir galibiyeti temsil etmediğini, ancak, bir ateşkes olduğunu anlatan

²² Ali Külebi: *Türkçe Jeopolitik*, Berikan Yayınevi, (Ankara, 2009), s.247-248.

Gençliğe Hitabı ile bitirmişti. Ancak, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan açık Sovyet tehdidi, Soğuk Savaş boyunca Türkiye'yi NATO içinde -daha çok Amerika olmak üzere, batıya dayalı bir güvenlik anlayışına itti.

Türkiye, Osmanlıdan devraldığı, 10 milyonluk, fakir, hastalıklı, bitap düşmüş ulusu, 75 milyonluk genç, sağlıklı, dinamik bir nüfusa ulaştırmayı başarmıştır. Anadolu Türklerinin sayısı 90 yılda yüzde 600 artmıştır. Dünya Türklüğü'nün büyük bir bölümü de bağımsızlığa kavuşmuştur. Sorumluluğumuz sadece Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı değil 250 milyonluk tüm Türk dünyasına karşıdır. Yapmamız gereken bağımsız ve egemen bir ulus-devlet olarak kendi yolumuzu çizmemiz, ulusal gücümüzü geliştirmemiz (Tablo 1) ve Atatürk'ün ilkelerini uygulamamızdır. Eşsiz kültürü, geçmişten beri kurduğu ve yücelttiği devletleri, gelenek ve görenekleri ve binlerce yıllık tarihi ile Türk Milleti dünyada tarihe damgasını vuran ender milletlerden biridir ve şu andaki varlığını Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nde sürdürmektedir. Köklü bir devlet anlayışı, girişimci ve seçkin kadrolu bir özel sektör, dinamik ve genç bir nüfus, bölgesel ve evrensel ufku olan Türk toplumunu daha cesur ve daha bağımsız politikalar beklemektedir. 21. yüzyılda da en önemli sermaye nitelikli insan olacaktır. Bilgi çağının lideri, liderlerin lideri olabilecek yetenek ve donamındaki insandır. Öncelikle bu liderleri ve eliti yaratacak eğitim sistemini kurmakla işe başlamalıyız.

KAYNAKÇA

- AVŞAR, B. Zakir: *Kafkasya-Rusya Federasyonu ve Türkiye*, Yeni Türkiye, Yıl:3, Sayı:16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Temmuz Ağustos 1997, (Ankara).
- BLACK; Jeremy: *Savaş ve Dünya, Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*, Dost Yayınları, (Ankara, 2009).
- BRZEZINSKI, Zbigniew: *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S.–Soviet Contest*, The Atlantic Monthly Press, (Boston, 1986).
- BRZEZINSKI, Zbigniew: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, (New York, 1997).
- ÇEÇEN, Anıl: *Türk Devletleri*, İnkilap Yayınevi, (İstanbul, 1998).
- DEMİR, M. Faruk: *21 nci Yüzyılda Türkiye İçin Yeni Bir Milli Güvenlik Siyaseti - Stratejik Öneriler Belgesi*, (Ankara, 2003).
- DUGİN, Alexander Dugin: *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Küre Yayınları, (İstanbul, 2010).
- FRIEDMAN, George: *The Geopolitics of Turkey*, STRATFOR, (July 31, 2007).
- FUKUYAMA, Francis: *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Gün Yayınları, (İstanbul, 1999).
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı: *Askeri Yönüyle Atatürk*, Atatürk Serisi Yayınları, GATA Basımevi, (Ankara, 1981).
- GÖKA, Erol: *Türklerin Psikolojisi*, Timaş Yayınları, 3. Baskı, (İstanbul, 2008).
- GÜNAY, Umay Türkeş: *Türklerin Tarihi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, (Ankara, 2007).
- HUNTINGTON, Samuel P.: *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, (Ankara, 1995).
- İLHAN, Suat: *Jeopolitikten Taktiğe*, Harp Akademileri Yayını, (İstanbul, 1971).

- İLHAN, Suat: *Türk Olmak Zordur, Kimliğimizin Kaynakları*, ALFA Yayınları, (İstanbul, 2009).
- İNALCIK, Halil: *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Mayıs, 2009).
- KURAT, Akdes Nimet: *Rusya Tarihi*, TTK, (1987).
- KÜLEBİ, Ali: *Türkçe Jeopolitik*, Berikan Yayınevi, (Ankara, 2009).
- NYE, Joseph & Robert Jackson, George Sorensen: *Introduction to International Relations, Theories and Approaches*, Oxford University Press, (New York, 2003),
- ÖZTUNA, Yılmaz: *Türkiye Tarihi*, Cilt 5-6-7-8, Ötüken Yayınevi, (Ankara, 1978).
- STRATFOR: *The Geopolitics of Turkey: Searching for More*, (February 8, 2010).
- TOYNBEE, Arnold: *Medeniyetler Yargılanıyor*, Yeryüzü Yayınları, İstanbul, 1980.
- ULAŞ, Bülent Ulaş: *Jeopolitik*, Başlık Kitaplar, (İstanbul, 2011).
- YANAR, Savaş: *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, (İstanbul, 2002).
- YAVUZ, Celalettin: *Türkiye'nin Güvenlik Politikaları*, "National Defence in the 21 st Century, Symposium Proceedings, Beykent Üniversitesi BÜSAM Yayını, (İstanbul, 2009).
- YILDIZ, Yavuz Gökalg: *Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye*, DER Yayınları, (İstanbul, 2001).
- YILMAZ, Veli: *Cumhuriyet Tarihi I, Türk Tarihinin Ana Hatları*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, (İstanbul, 2003).
- YILMAZ, Sait: *Güç ve Politika*, ALFA Yayınları, (İstanbul, 2008).
- YILMAZ, Sait: *Jeopolitik ve Strateji*, Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 61, (Şubat 2009).